

1942-1945

Een schuilhuis in Delft

www.huisdetective.nl

Carla van Beers

Cover: Foto uit archief van Janneke van der Weele, zomer 1941, Tak van Poortvlietstraat. Nummer 20 is helemaal links in beeld naast de poort.

Eerste uitgave © 2017 Carla van Beers, Den Haag

Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Arie & Evy

inhoud

Tak van Poortvlietstraat 20	9
Studenten in Delft.....	15
Evy's eetclub	29
Palestina-pioniers	45
De boekenkast	51
Onderduikfamilie	58
Een Haagse constellatie.....	70
Escape-line	77
Blauwe vaas voor het raam	84
Een fictief leven	102
Al wat wenselijk is	122
Dizzy van alle verhalen	134
Nawoord	141
Personalialia.....	146
Register	150
Bronnen	156

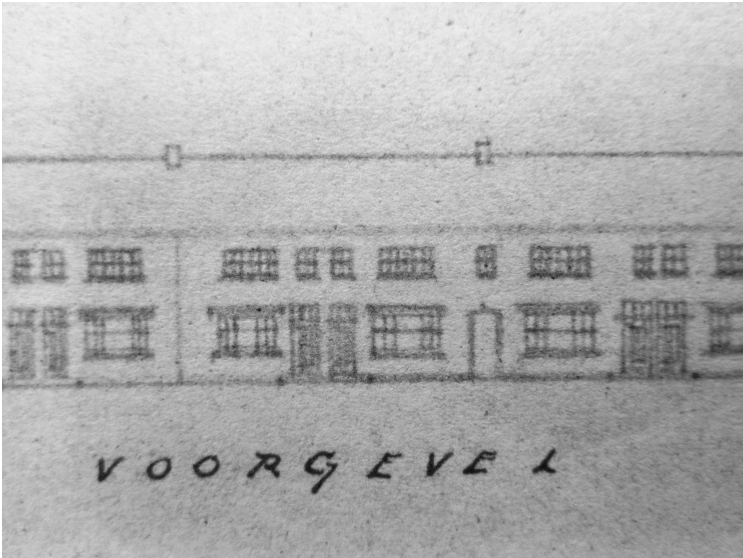

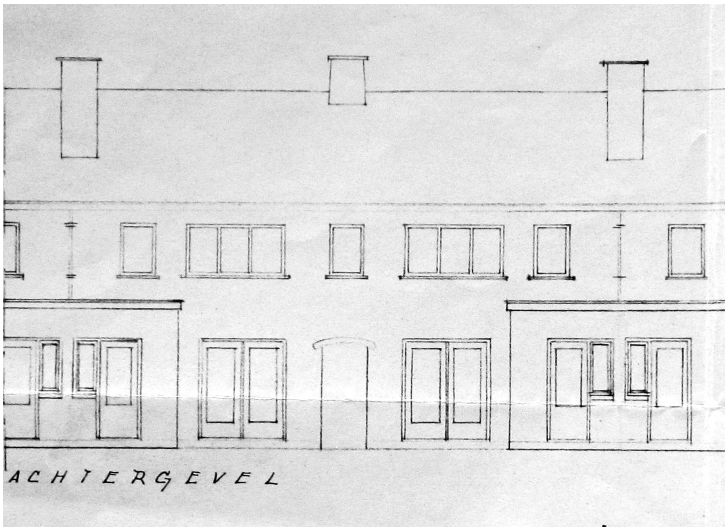
Tak van Poortvlietstraat 20

Via Google Maps heb ik de Ministerbuurt al bekeken en nu ga ik er op dinsdag 20 maart 2015 voor de eerste keer echt naar toe. Ik ben op zoek naar een rijtjeshuis dat in 1940 gebouwd is. Vanuit het Westplantsoen loop ik langs het Wilhelminapark en via het Sportfondsenbad bereik ik de straat waar het om gaat. Daar zie ik al vrij snel, aan mijn rechterhand, het huis. Voordat ik opvallend begin te dralen, want zal ik wel of zal ik niet aanbellen, schiet ik met een ferme pas door de poort de steeg in alsof ik daar moet zijn. Wanneer ik een blik wil werpen op de achterkant van het huis, zie ik dat daar twee mannen op een steiger staan, ze zijn op de uitbouw een kamer aan het metselen. Ik loop verder; het smalle pad voert me naar een kruispunt waar de achtertuinen en schuurtjes met elkaar in verbinding staan. Vanuit hier kan je doorsteken naar de Mackaystraat. Omdat ik in de stegen helemaal niets te zoeken heb draai ik om en loop ik terug naar de straat. Op de stoep besluit ik dat ik dan toch maar moet aanbellen, maar als ik voor de deur sta zie ik dat er geen bel is, ook een naambordje ontbreekt. Dat is vreemd. Mijn blik valt op het zeer roestige emailen plaatje met nummer 20 op de muur, waarschijnlijk nog het enige authentieke onderdeel van het huis. Even probeer ik nog tevergeefs met de brievenbus te kleppen, maar dan realiseer ik me dat het totaal geen zin heeft. Ze zijn allemaal naar hun werk. Het is doodstil in de straat.

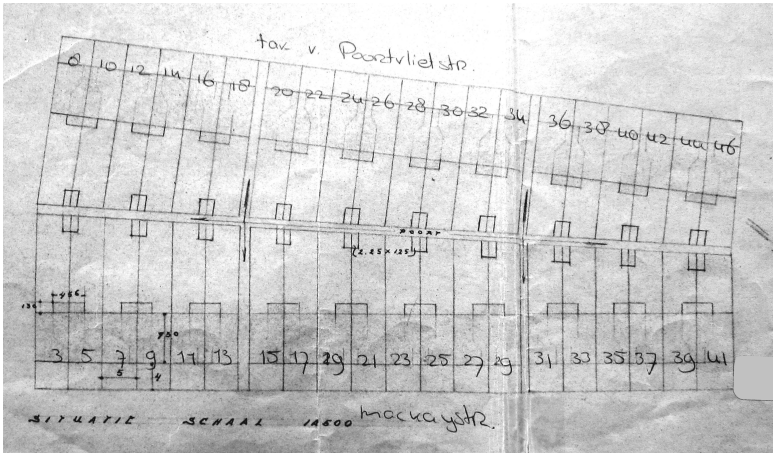
Er is hier niets meer dat aan vroeger herinnert. De huizen zijn hun oorspronkelijke vormen en maten kwijt, overal hebben ze op de vliering een nieuwe woonlaag gemaakt en aan de achterkanten is er ook al van alles aangebouwd.

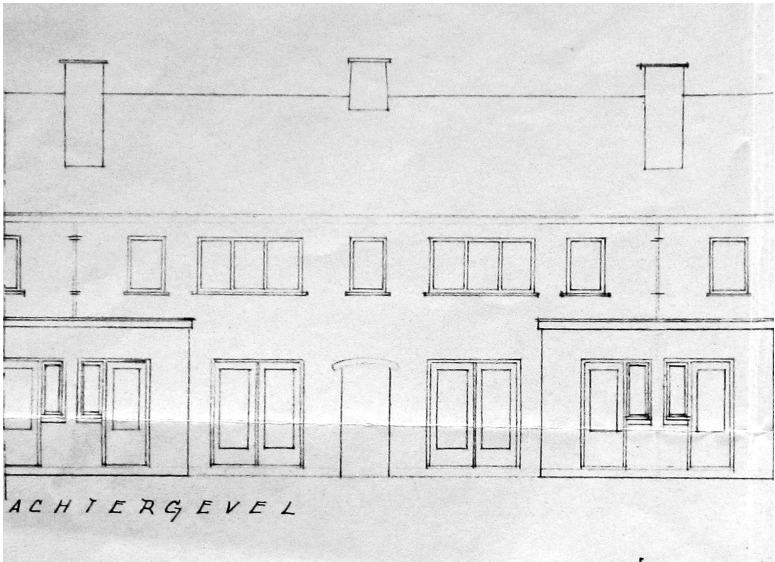
Tussen de Tak van Poortvlietstraat 20 en 18 bevindt zich de poort van de steeg die je naar de achtertuinen voert. Aan de straatkant hebben de huizen een klein voortuintje.

Tussen nummer 18 (rechts) en 20 (links) loopt een poortje van 1 meter 20 breed. [tekeningen van Bouwkundig Bureau D. Huurman Jr. Delft juli 1940, Bouwarchief Delft]

Het huizenblok is in 1940 door Bouwkundig Bureau D. Huurman gebouwd in de Voordijkshoornsche polder van Delft. Het ontwerp telt veertig eengezinswoningen verdeeld over de Tak van Poortvlietstraat (de nummers 8 tot en met 46) en aan de Mackaystraat (de nummers 3 tot en met 41). Tekeningen van Bouwkundig Bureau D. Huurman Jr. Delft juli 1940, Bouwarchief Delft. Toen Arie en Evy hun huis betrokken, werd er in de straat nog volop gebouwd.

De woningen zijn naar de hedendaagse maatstaven gewoon veel te klein. Het is maar goed dat de bewoners niet thuis waren, want wat had ik ze nu zeventig jaar later eigenlijk nog willen zeggen? Hadden ze me wel binnengelaten als ik gevraagd had of ik hun huis mocht bekijken? De plek heb ik nu gezien. Het is haast ondenkbaar dat Arie en Evy daar in de hongerwinter met z'n negenen gewoond hebben. Hier in deze straten hebben de joodse onderduikers 's avonds in het donker, wanneer er geen maan was, ook gelopen toen ze een korte avondwandeling maakten.

Aan alles is iets anders vooraf gegaan, zo kan ik oneindig rondwalen in hetgeen er ooit geweest is. Soms wordt het zo verwarrend dat ik ga denken dat de dingen die later kwamen het vroegere hebben veroorzaakt, want zonder dat latere was het eerdere me totaal ontgaan. Arie had de kinderen van zijn tweede vrouw er in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw, fragmentarisch wel het een en ander over verteld. Ik was alleen niet in staat het te bevatten, laat staan hem daarover echt te bevragen, zo hebben wij nooit tot de kern kunnen doordringen.

Ik was een jonge vrouw met twee kleine kinderen, volgde een avondopleiding aan de kunstacademie en had andere interesses. De jaren 40-45 bleven met hun onbekende lading heel lang buiten mijn gezichtsveld. De tijdgeest schermde alles ook nog af. Het is een wonderlijk mechanisme, dat misschien wel het meest aan een sluis doet denken. Je moet wachten tot het waterpeil zich heeft aangepast om verder te kunnen varen. Nu is alles, bijna een kwart eeuw na Arie's dood, opnieuw onder mijn aandacht gekomen, mede door de spectaculaire herontdekking van de novelle "Komedie in Mineur" van Hans Keilson in 2010, en met de publicatie van zijn "Dagboek 1944" dat vier jaar daarna in boekvorm uitkwam, waarin hij specifiek over de bewoners van de Tak van Poortvlietstraat 20 schrijft.

Ik herinner me de naam van Keilson uit de gesprekken met Arie, hij werd namelijk genoemd wanneer de moeilijkheden met de onderduikers voor het voetlicht kwamen. Ik kon wel voelen hoe beladen alles voor Arie was, maar ik begreep in de verste verte niet waar het om ging.

Helaas kan ik de personen waarom het gaat er nu niet meer zelf naar vragen, maar dat is nog geen reden het erbij te laten zitten. Op een dag ben ik aanknopingspunten gaan verzamelen zodat ik het leven, zoals zich dat in Arie's huis heeft afgepeeld, kon gaan reconstrueren.

Tijdens een van die zoektochten vond ik een mooie foto waarop Arie Bakker en Evy Beer voor de camera poseren. Evy draagt een witte rok en een uit dezelfde gestippelde stof gemaakte bloes met korte mouwen, waarvan het loshangende kraagje in haar hals met een zilveren broche is dicht gespeld. Waarschijnlijk heeft ze die zelf gemaakt, zoals zoveel vrouwen in die tijd hun eigen kleding maakten. Ik weet dat ze in de oorlog op nailes heeft gezeten, daarover schrijft ze in haar brieven. Ze heeft lichtbruin haar met golven die net iets boven haar schouders vallen. Ze zit rechtop, haar handen rusten op haar schoot en ze kijkt met een blik naar de camera die ik niet goed doorgronden kan. Het zal eind jaren veertig geweest zijn in Indië, ze waren na de Tweede Wereldoorlog in Bandoeng aan een nieuw leven begonnen. Maar misschien is de foto iets later gedateerd en komt ie uit de vroege jaren vijftig, toen ze in Iran woonden. Ze wachten, zo stel ik mij voor, op de zelfontspanner. Haar ogen verschuilen zich achter spiegelende glazen van een moderne bril, met een transparant montuur. Ze kijkt je met een afstandelijke blik aan, dat past wel bij haar. Alles wat ik van haar weet komt uit overlevering. Ik heb haar helaas nooit zelf ontmoet. Naast haar zit Arie Bakker, de tweede man van mijn moeder, de opa van onze kinderen. Hij zit met zijn armen over elkaar. De blik in zijn diep liggende ogen is afwachtend, zijn mond plooit tevreden, zijn haar is volgens de

gangbare mode opgeschoren, via een scheiding naar achteren gekamd. Er is niets dat zijn zeiloren kan verhullen. Ook hij is in het wit gekleed en nog steeds mager. In 1943 vond Evy dat hij op de Greyhound van Therese leek, uit “De Kleine Parade” een boek van Henriette van Eijk dat ze toen las. *Zo’n duur hondenmerk*, schreef ze aan haar schoonmoeder, *dat gewaardeerd wordt vanwege de vele deuken die ie heeft*. Ze hoopte dat Arie snel zou opbollen.

Ik heb de foto als screensaver op mijn computer geplaatst, zo zijn ze prominent aanwezig en hoop ik dat ze me helpen bij dit schrijven van hun verhaal. Daarbij put ik uit de bronnen die Arie in een bruin leren koffertje op de linnenkast van mijn moeder heeft achtergelaten en dat naderhand in mijn bezit is gekomen. Deze oorlogsdocumentatie, die naar de tijd van de Tak van Poortvlietstraat 20 verwijst, vormt de basis voor een intensief onderzoek. Arie heeft het ondanks al zijn omzwervingen nooit weggedaan. Het koffertje had de grote schoonmaak overleefd toen hij na het overlijden van Evy in 1981, hun boerderij in Drenthe opruimde om zich in Wageningen te vestigen. Hier leerde hij mijn moeder, Sjouk Sytstra, kennen; ze kwamen elkaar tegen op de loopstraat van het complex waar ze allebei een appartement hadden.

Het feit dat Arie de papieren al die tijd bewaard had, sterkte me in de gedachte dat ik er iets mee mocht doen. Dat kwam ook omdat ik zag hoe goed hij een en ander met foto’s gedocumenteerd had. Mijn onderzoek breidde zich uit doordat ik toegang kreeg tot de brieven die Arie en Evy gedurende de oorlogsjaren vanuit Delft naar hun (schoon)moeder in Friesland hadden gestuurd, deze worden bij Arie’s neef, Sjoerd Bakker, in Oosterbeek bewaard. Als eerste heb ik getracht de identiteit van de personen, die in de brieven vaak alleen met hun voornaam genoemd werden, te achterhalen. Op enkele personen na, is dat gelukt. Daarna ben ik gaan zoeken naar hun kinderen, die mij mogelijk nieuwe informatie konden geven. De aanvullende achtergrondinfor-

matie komt uit documenten of van getuigenverslagen die in verschillende archieven en musea bewaard worden en uit boeken en internetteksten over de Tweede Wereldoorlog. Naast alle brieven, schriftelijke en mondelinge overleveringen heb ik diverse archieven geraadpleegd, zo kwam ik in Overloon bij het oorlogsmuseum, waar de collectie Bakker-Beer bewaard wordt. Mijn moeder heeft het in 1996 na Arie's dood daar ondergebracht. Gelukkig vond ik in haar eigen archief ook nog losse Aantekeningen waarin Arie een opsomming geeft van belangrijke punten in die tijd. Kennelijk moest hij zijn gedachten ordenen, wilde hij iets terughalen of vastleggen. De aantekeningen zijn nogal cryptisch, maar ze fungeren als een soort sleutel, waarmee een en ander te duiden valt. Met alle gevonden informatie zal ik proberen woorden te vinden voor het oorlogsverhaal van de Tak van Poortvlietstraat zodat het op papier vastgelegd kan worden. De woorden of zinnen die ik letterlijk van Arie en Evy heb overgenomen worden in dit boek in het cursief weergegeven.

Studenten in Delft

Op 25 januari 1941 zijn Arie Bakker en Evy Beer in de Tak van Poortvlietstraat komen wonen, ze waren de eerste bewoners van het huis op nummer 20. Ik zal ze vanaf die tijd in een chronologische lijn gaan volgen, maar eerst schets ik de aanloop, het voortraject dat hen naar dit huis heeft gebracht. De afgelopen jaren waren nogal hectisch geweest. Arie's vader was in 1938 op 55-jarige jarige leeftijd overleden. Arie was nog student en voor zijn dienstplicht opgeroepen in een erg onrustige tijd, waarin Duitsland Oostenrijk had geannexeerd. De dag dat hij zijn vriendin Evy Beer, die een Italiaanse moeder had, met Pasen in 1939 voor

de eerste keer meenam naar zijn ouderlijk huis in Oranjewoud was onvergetelijk, omdat er op dat moment een nieuwe crisis in Europa uitbrak. Arie werd prompt teruggeroepen; de Italianen hadden Albanië bezet!

Engeland en Frankrijk verklaarden begin september de oorlog aan Duitsland. In het najaar van 1939 moest Arie zich opnieuw melden voor de mobilisatie. Naast zijn verplichtingen in het leger probeerde hij zijn studie in Delft af te ronden. Op de Technische Hogeschool had de oorlogsdreiging het dagelijks leven ook aanzienlijk in de war gestuurd. Ongeveer de helft van de studenten verbleef vanwege de verplichte dienst elders in het land, net als veel personeelsleden en docenten die eveneens weggeroepen waren. Overal in Nederland moesten de strategische plekken door militairen bewaakt worden. In april 1940 waren de Duitse troepen inmiddels tot Denemarken en Noorwegen doorgedrongen. Ondanks alle politieke spanningen en de kritieke toestand, lukte het Arie om de laatste spoedexamens te halen. Op 30 april 1940 behaalde hij zijn diploma civiel ingenieur, maar hij moest direct terug naar het leger.

M'n hart draait me om als ik bedenk dat ik over een week al weer militair ben, schreef hij zijn moeder. De oorlog had Nederland bereikt. Het werd een gevecht van een paar dagen. Arie zat in de meidagen van 1940 in Schoonhoven. *Geen schot gelost, geen vijand gezien. We hebben een paar maal een luchtaanval gehad. Het ergste was de spanning, toen die door de wapenstilstand omsloeg was het een algemene huilpartij. We waren versuft en zijn het betrekkelijk nog.* Na de bombardementen op Rotterdam was het duidelijk geworden dat Nederland geen kans meer maakte.

De overgave, waarvan velen nog dachten dat daartoe te vroeg besloten was, werd een onomkeerbaar feit. Zo kon Arie na enkele weken het leger verlaten en het dagelijkse leven weer oppakken. Alles leek gewoon door te gaan, maar op 25 juli 1940 scheef hij: *Ik heb de stellige overtuiging dat alles waarin*

wij zijn opgevoed en de normen die wij hebben leren stellen op z'n zachts gesproken, zwaar geschokt en gehavend uit deze oorlog tevoorschijn zullen komen. Enfin, we zullen wel zien.

Arie woonde inmiddels bij zijn aanstaande schoonouders in de Van Merlenstraat in Den Haag, en was als vrijwilliger begonnen bij het Laboratorium voor Grondmechanica in Delft. Al vrij snel werd hij door directeur ir. T. K. Huizinga gevraagd of hij er wilde komen werken. *Een enorme bof dat dit me zomaar in de schoot rolt.* Nu kon hij met Evy trouwen. Als alles normaal was geweest hadden zij de tijd kunnen nemen, eerst voor een uitzet sparen, dan een huis zoeken, maar nu was er urgentie.

Arie voelde de verandering haarfijn aan en wilde *onder het huidige regiem het liefst getrouwd wezen.* In oktober had hij op zijn werk een niet-jood verklaring moeten tekenen. Dat maakte diepe indruk op hem. In de brieven naar zijn moeder schreef hij cynisch over de nazi's die de joden en de vrijmetselaars als zondebok hadden aangewezen. Evy en Arie waren allebei lid geweest van de Vereniging van Studerende Kinderen van Vrijmetselaars (V.S.K.V.), een interacademiale groep van jonge mensen, die veelal banden met Oost en West Indië hadden. Ook Evy's broer had zijn vrouw bij deze vereniging ontmoet. Freddy en Ems Sieburgh waren in 1939 al getrouwd en woonden in Arnhem.

In November 1940 konden Arie en Evy een nieuwe eengezinswoning in Delft in de Tak van Poortvlietstraat huren. Evy volgde een huishoudcursus en genoot van alle voorbereidingen die met de inrichting van hun eerste huis te maken hadden. Voor Arie had deze fase van zijn leven ook een andere kant, het besef dat zijn vader en Evy elkaar nooit ontmoet hadden deed veel met hem. Willem Hendrik Bakker was chef bij de Nederlandse Tramweg Maatschappij geweest. De voorvaders Bakker kwamen uit Friesland, en oorspronkelijk van het eiland Tessel en uit Den Helder, het waren loodsmannen, opa Bakker was bouwkundige, vader

Bakker een werktuigkundige. Arie was civiel ingenieur geworden en werkte inmiddels aan een opdracht van de Opbouwdienst, er moesten dijkverhogingen komen en er was nieuwe dijkenbouw nodig. Het voorbereidende grondonderzoek en de bijbehorende stabiliteitsberekening werd allemaal uitbesteed aan het Lab. Het Laboratorium voor Grondmechanica was aan de Technische Hogeschool in Delft gelieerd en viel onder het ministerie van Waterstaat. Ze gaven wetenschappelijk onderbouwde adviezen aan de overheid en het bedrijfsleven. Het was een open instituut waar zowel studenten als hoogleraren gebruik maakten van de voorzieningen van het laboratorium. Ze zaten in het universiteitsgebouw voor Weg- en Waterbouwkunde, hier kwam Arie nog regelmatig studenten tegen. Het contact met zijn oude wereld was nog niet verbroken. Enkele van zijn vrienden moesten nog afstuderen en ook zijn jongere broer Has die Electrotechniek deed was nog niet klaar.

Op zaterdagochtend 23 november 1940 zag Arie honderden studenten bij de trap van het gebouw voor Weg- en Waterbouwkunde bijeenkomen omdat ze het laatste college van professor Josephus Jitta wilden bijwonen. Nu na het ontslag van joodse ambtenaren in Nederland ook de joodse hoogleraren aan de universiteiten ontslagen werden heerste er grote opwinding onder de studenten. De zaal was op slot en de populaire professor was er niet omdat hij al geschorst was. Frans van Hasselt, de voorzitter van de studievereniging *Praktische Studie* van studenten Civiele Techniek, richtte spontaan het woord tot de samengekomen menigte. Hij memoreerde hoe groot de ontzetting was na de invoering van de nieuwe maatregel en uitte zijn verdriet maar riep iedereen op rustig te blijven. Hasselt eindigde zijn betoog op de trappen met woorden van Mattheüs uit de Bijbel. "Zalig zijn zij die vervolgd worden om der gerechtigheid wil, want hunner is het Koninkrijk der Hemelen." Na afloop van zijn toespraak besloten drieduizend studenten op maandag 25

november tot staking over te gaan. De studenten wilden hun protest landelijk uiten, maar dat bleek niet haalbaar. Alleen in Leiden kwam het ook tot een staking.

Arie meende dat *er schokkende dingen zijn gebeurd*. Hij begreep niet dat de Delftse studenten zich niet neerlegden bij de *door de bezettende macht genomen maatregel*. Daarmee sloot hij zich aan bij de opvattingen van de mensen die de rust en de orde wilden bewaren. Er heerste overal grote verontwaardiging over de schorsing van joodse docenten, maar er was verdeeldheid over hoe er op onrecht gereageerd moest worden. De hoogleraren in Delft wezen de staking af uit vrees dat de Duitsers het Hoger Onderwijs zouden sluiten, zoals dat in Polen ook gebeurd was.

Achter de schermen werden er diverse vergaderingen en bijeenkomsten belegd. Krachten die met name voor de rust en orde pleitten kwamen uit de hoek van de Nederlandse Unie. Delftse studenten die lid waren van De Unie werd gevraagd om dit gedachtegoed breed uit te dragen. Arie en Evy kregen er ook mee te maken en zo werkten ze mee aan de verspreiding van het Unie materiaal. Arie gaf zijn tante Wieke voor haar verjaardag een abonnement op het blad van deze nieuwe organisatie opdat ze zelf kon zien of het iets voor haar was. De nieuwe beweging, onder leiding van het driemanschap van Mr. L. Einthoven, Mr. J. Linthorst Homan en Prof. J. E. de Quay was direct na de komst van de bezetter in het leven geroepen met als doel het Nederlandse volk te verenigen en een tegenwicht te bieden aan de Nationaal Socialistische Beweging. De N.S.B. zette zich immers vol overgave in voor de ideologie van de nazi's .

Na de studentenstaking ging het Duitse gezag over tot sluiting van de Technische Hogeschool in Delft, al konden het personeel en de onderzoekers van buiten gewoon doorwerken. Her en der werden studenten uit hun huizen gehaald en gevangen genomen, de bezetter trachtte zo te achterhalen wie de aanstichters van de staking waren